

TURİZM VE REKREASYON FAALİYETLERİNİN OLUMSUZ ÇEVRESEL ETKİLERİ: TÜRKİYE'DEKİ MİLLİ PARKLARA YÖNELİK BİR UYGULAMA*

Cengiz DEMİR**

ÖZET

Turizm ve açık hava rekreasyon faaliyetlerine olan talebin artmasıyla birlikte doğal alanlara olan talep de artış göstermektedir. Günümüzde doğal alanlar, turizm ve rekreasyon faaliyetlerinde bulunmak amacıyla gelen birçok kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Her ülkede olduğu gibi Türkiye'de bulunan milli parklar da çeşitli nedenlerden dolayı çevresel etki altındadır. Değişik çevresel baskı türleri olmasına rağmen bu çalışmada, turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin Türkiye'deki milli parklar üzerine olumsuz çevresel etki dereceleri ele alınarak, bu parklarda sürdürülebilir gelişmenin sağlanması için yapılması gerekenler analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milli Parklar, Turizm, Rekreasyon, Çevresel Etkiler.

1. Giriş

Turizm ve çevre ortak bir ilişkiyi simgeleyen kavramlardır. Çevre, bir turizm kaynağı olma özelliğini taşıırken, turizmin en önemli etkileri de çevreye olmaktadır. Bu ilişkilerin yaşamsal nitelikte olduğu, turizmin var olması için çevrenin yaşaması gerektiği ortadadır (Küçüktopuzlu, 1991).

Turizm, bir yandan turizm verilerini yoğun bir biçimde kullanan, bir yandan da korumak zorunda olan bir sektördür. Özellikle doğal ve ekolojik veriler için bu yargı daha da önem taşımaktadır. Çünkü turizm faaliyeti toplumsal verilerden çok doğal verilere gereksinim duymaktadır (Usal, 1998).

Turizm ile çevre arasında üç önemli unsur bulunmaktadır (Inskeep,1991; 339).

- Fiziksel çevrenin birçok unsuru turistler için çekim kaynağıdır.
- Turizm tesisleri ve altyapısı, çevrenin bir yönünü teşkil eder.
- Turizmin gelişmesi ve bir alanın çevresel kullanımı çevresel etkiler yaratır.

---

* Bu çalışma, Cengiz Demir'in 2001 yılında savunduğu, "Milli Parklarda Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliği: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır.

** Dr.Cengiz DEMİR, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu.

Turizmin çevresel etkilerinin değerlendirilmesi ve anlaşılması, sektörün sağlıklı gelişmesi açısından oldukça önemlidir (Ioannides, 1995). Kaynak kullanımında temel olumsuzlukların ve çevresel etkilerin önlenmesi için yaşam tarzında ve sisteminde temel değişiklikler yapılması gerekmektedir (Trainer, 1997).

Turizm ve rekreasyon faaliyetleri aynı zamanda biyolojik çeşitliliği tehdit eder. Eko-turizm gibi ekolojik olarak sürdürülebilir aktiviteler bile dikkatli bir şekilde yönetilmezlerse olumsuz çevresel etki bırakmaları olasıdır (Panizzon ve Boulton, 2000).

İyi yönetilmeyen bir turizm faaliyeti; doğal çevrenin tahribi, manzaranın bayağlaşması, hava, su, toprak kirlenmesi, kamu sağlığını tehdit edici şekilde olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Olalı ve Timur, 1988; 364-365).

Yaşanılan doğal çevreyi, bugün ve gelecekte çekici kılabilen turistik yöreler; bir yandan beşeri yapısını, diğer yandan turistik tesislerini, doğal peyzaj ile birlikte mimari yapı özellikleriyle dengeli bir şekilde bir araya getirdiklerinde turizmin ekonomik yararlarından daha fazla pay alabileceklerdir (Usta, 2001; 161).

Turizm ve çevre arasındaki ilişkileri; çevrenin turizmin yaratıcı elemanlarını oluşturduğu, turizmin çevrenin tahrip edici bir elemanı da olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra turizm, çevrenin koruyucu bir vasıtasını da oluşturmaktadır. Bu durum, turizm-çevre ilişkilerinde bir çelişkinin varlığını ortaya koymakla birlikte, aynı olayın tamamlayıcı özelliğinden kaynaklanan ve turizmin iyi organize edilmesiyle, çevreyi koruyucu fonksiyonuna etkinlik kazandırmaktadır (Olalı ve Timur, 365).

Turizm faaliyetleri çevre üzerine olumlu ve olumsuz olmak üzere iki tür etkide bulunur. Bu çalışmada, turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin çevre üzerine olumsuz etkileri incelenmiştir.

Turizmin çevre üzerine olumsuz etkileri özetle şu şekilde sıralanabilir (Inskeep; 344-347):

- Su Kirliliği
- Hava Kirliliği
- Gürültü Kirliliği
- Atık Sorunu
- Ekolojik Bozulmalar
- Çevresel Tehlikeler

- Arkeolojik ve Tarihi Yerlerin Tahrip Edilmesi
- Arazi Kullanım Sorunları

Milli parklarda turizm ve rekreasyon faaliyetleri, açık havada gerçekleştirildiği için öncelikli olarak, açık hava rekreasyonuna katılanların doğal çevreye verebileceği etkilerin analizi gerekmektedir.

Evert, açık hava rekreasyonuna katılanların doğal alanlarda meydana getirebilecekleri etkilerin özelliklerini aşağıda belirtildiği şekilde irdelemiştir (Evert, 1999);

- **Etkiler değişik boyutlardadır:** Açık hava rekreasyonuna katılanların çevreye verebilecekleri etkilerin boyutları farklıdır (makro ya da mikro düzeyde olabilir).

- **Kullanım etki yaratır:** Eğitsel çabalara rağmen insanlar, doğal alanlarda gerçekleştirdikleri açık hava rekreasyonu sırasında çevreye dolaylı ya da dolaysız etkide bulunurlar. Dolaysız etki, ziyaretçilerin etrafa çöp atması gibi davranışlardan kaynaklanabilir. Dolaylı etkiye örnek olarak da, açık hava rekreasyon alanlarını ziyaret edenlerin “ekolojik maliyetlerini” verebiliriz.

- **Kullanım etkileri zamana bağlıdır:** Birçok durumda kullanımdan kaynaklanan etkilerin büyük bir bölümü kullanımın başlangıcında gerçekleşir.

- **Rekreasyon faaliyetlerinin türleri:** Birçok durumda faaliyetlerin türü, kullanıcı sayısı kadar önemlidir. Örneğin yaban alanlarındaki yöneticiler, ziyaretçilerin çevreye verebilecekleri zararı azaltmak için ateş yakmak, ata binmek gibi faaliyetleri sınırlandırmak istemektedirler.

Evert, rekreasyon faaliyetlerinin yaban hayatı üzerine yarattığı olumsuz etkileri tablo 1’deki gibi gruplandırmıştır (Ewert, 1999):

İnsanların bilerek ya da bilmeyerek de olsa yaban hayatı üzerinde yarattığı etkilerin en ilgi çekici olanı, hayvanların beslenmesidir. Hayvanlara iyi niyetle yaklaşan ve onları doğal olmayan yollarla beslemeye çalışan insanlar çoğu zaman bu hayvanları rahatsız ettiklerinin ve onların doğal yaşantılarına zarar verdiklerinin farkında değildir. Bu nedenle yaban hayatına yapılacak en büyük fayda, onları doğal ortamlarıyla baş başa bırakmaktır.

Nitekim Reynold ve Elson yapmış oldukları çalışmada; spor ve aktif rekreasyon faaliyetlerinin doğal çevre üzerinde yaratmış olduğu etkiler arasında, Ewert’in (1999) tespit etmiş olduğu benzer faktörler de (gürültü, motorlu araçlarla yapılan sporlar, faunanın rahatsız edilmesi-konaklayan ya da göç eden

kuşların ve diğer yaban hayvanlarının rahatsız edilmesi, bitkilerin çiğnenmesi, erozyon, vb) yer almaktadır (Reynolds ve Elson, 1996).

Tablo 1. Rekreasyon Faaliyetlerinin Yaban Hayatı Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Değişikliğin Şekli	Örnek
Habitat'ın Değişmesi	Oyun patikalarının kalabalığı
	Doğal ortamda meydana gelen değişmelerin yaban hayatı davranışlarında meydana getirdiği değişiklikler
	Hayvan yuvalarının yok edilmesi
	Su/toprak kimyasının değişmesi
	Korunakların yok edilmesi
Habitat'ın Rahatsız Edilmesi	Besleme
	Fotoğraf çekme
	Koruma/barındırma
	Yuvaların incelenmesi
	Otomobillerin yaratmış olduğu etkiler
	Kar araçları/bisiklet kullanımının etkileri
	İnsanların ve hayvanların varlığı
Kirlilik	Plastik
	Yağ/petrol ürünleri
	Çeşitli yabancı materyaller
Hasat	Toplama
	Avlanma
	Tuzağa düşürme
	Balık pazarının varlığı

Kaynak: (Evert, 1999).

Thorsell, 1984 yılında yapmış olduğu çalışmada; koruma alanlarında turizmin yaratabileceği potansiyel çevresel etkileri ele almıştır (tablo 2) (WTO/UNEP; 14'den, Thorsell, 1984):

Turizm Rekreasyon ve Çevre

Tablo 2. Koruma Alanlarında Turizmin Yaratabileceği Potansiyel Çevresel Etkiler: Kontrol Edilmesi Zorunlu Olan Olumsuz Ziyaretçi Etki Türleri

Faktörler	Doğal Kalite Üzerine Etkisi	Açıklama(Yorum)
Aşırı Kalabalık	Çevresel sitres, hayvan davranışlarında değişmeler	Tahrip etme, kalitede düşme. Taşıma kapasitesi sınırlamalarına ya da daha iyi kurallara ihtiyaç duyulur
Aşırı Gelişme	Kırsal yerleşimin gelişmesi, insan yapımı aşırı sayıda binalar	Şehirleşmeye benzeyen, göze hoş görünmeyen gelişmeler
Rekreasyon		
Güç motorları	Yaban hayatın rahatsız edilmesi	Yuva yapma sezonunda; zedelenme, gürültü kirliliği
Balık tutma	Hiçbiri	Doğal yırtıcı hayvanlarla rekabet
Yürüyüş safarileri	Yaban hayatının rahatsız edilmesi	Aşırı kullanma ve patika erozyonu
Kirlilik		
Ses(radyo, vb.)	Doğal seslerin rahatsız edilmesi	Yaban hayatının tahrip edilmesi
Vandalizm	Bozma ve tesis hasarı	Doğal özelliklerin kalkması
Araçlar		
Hız	Yaban hayatı ölümü	Ekolojik değişiklikler, toz
Yol dışı araç sürme	Toprak ve bitki hasarı	Yaban hayatının rahatsız edilmesi
Muhtelif		
Hediye toplama	Doğal çekiciliklerin kaldırılması, doğal gelişimin kesintiye uğratılması	Midyeler, mercan, boynuzlar, seyrek bitkiler
Ateş odunu	Küçük yaban hayvanlarının ölümü, habitatın yok olması	Doğal enerji akımını engellemek
Yollar ve kazılar	Habitat kayıpları, kanalizasyon (drenaj)	Estetik iz
Enerji hatları	Bitki kayıpları	Estetik etkiler
Yapay su yolları	Doğal olmayan yaban hayatı konsantrasyonu, bitki hasarları	Gerekli olan toprağın değiştirilmesi
Egzotik bitki ve hayvanların sunulması	Yaban türleri ile rekabet	Halk çelişkisi

Kaynak: (WTO/UNEP, 1992; 14' den, Thorsell, 1984).

Tablo 2'den de görüldüğü gibi, koruma alanlarında gerçekleştirilen turizm faaliyetlerin çeşitli olumsuz çevresel etkileri bulunmaktadır. Özellikle dikkati çeken husus ise, balık tutma hariç diğer tüm faaliyetlerin doğal kalite üzerine önemli etkilerinin olmasıdır. Inskeep (1991; 344-347) tarafından ele alınan turizmin yaratmış olduğu olumsuz çevresel etkilerin tamamına yakını Thorsell'in yaklaşımında görmek olasıdır.

2. Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama

Bu çalışma kapsamında, turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin Türkiye'deki 32 milli parkların flora (bitki), fauna (hayvan), hava, su ve kıyı/sahilleri üzerine olumsuz çevresel etki dereceleri belirlenmeye çalışılmıştır.

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin Türkiye'deki milli parkların flora (bitki), fauna (hayvan), hava, su ve kıyı/sahilleri üzerine olumsuz çevresel etki derecelerini belirlemektir. Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için, Türkiye'de bulunan 32 milli park yöneticisinden * aşağıdaki bilgilerin toplanılmasına çalışılmıştır;

- Anket sorularını cevaplayan yöneticiler hakkında kişisel bilgiler(yaş dağılımları, cinsiyetleri, eğitim durumları, milli park hizmetlerinde çalışma süreleri),
- Turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin genel anlamda Türkiye'deki milli parkların flora, fauna, su, hava ve kıyı/sahilleri üzerine algılanabilir olumsuz çevresel etki dereceleri.

2.2. Araştırmanın Önemi

Turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin Türkiye'deki 32 milli park üzerine olumsuz çevresel etkilerinin belirlenerek milli parklarda sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına, ziyaretçilerin çevreye zarar vermeden hoşça vakit geçirebilmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılmasına ve Türkiye milli parkçılığı için uygun politikaların oluşturulmasına ışık tutacak olmasıdır.

---

* Anket formları milli park müdürlüklerine yollandığında toplam 32 milli park bulunmaktaydı. Bu sayı 07.07.2000 tarihinden itibaren 33'e yükselmiştir.

2.3. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın kapsamı, Türkiye'nin 7 bölgesinde bulunan 32 milli parkın sorumlu yöneticileridir. Araştırma, turizm ve rekreasyon faaliyetlerin Türkiye'deki milli parklar üzerine olumsuz çevresel etkilerinin tespiti ve sürdürülebilirliği ile ilgili olduğu için, 32 milli park müdürlüğü ile sınırlı tutulmuştur.

2.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma için öncelikli olarak kapsamlı literatür taraması yapılmıştır. Konunun Türkiye için yeni ve tek çalışma olması, bu konuda yapılmış olan uluslararası çalışmaların örnek alınmasını ve Türkiye'deki milli parklara uyarlanması zorunlu kılmıştır. Dünyada ve özellikle milli parkçılığın önderi konumunda bulunan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Kanada'da benzer konularda yapılmış çok sayıda çalışma olması, yöntem belirlemede bu ülkelerde yapılmış çalışmaları örnek almanın temel nedenidir.

Literatür incelemesinden sonra; yapılan çalışmaya ve hazırlanacak anket sorularına ışık tutması açısından, Türkiye'de çeşitli özelliklere sahip milli parklar ziyaret edilerek, park ziyaretçileri ve görevlileri ile görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler ve gözlemler video kamera ve teyp kasetine kaydedilmiştir.

Anket formu oluşturulmadan önce Mart 1999 - Mayıs 2000 tarihleri arasında ziyaret edilen milli parklar ve buldukları iller aşağıdaki gibidir;

- Dilek Yarımadası Milli Parkı(Aydın)
- Spildağı Milli Parkı(Manisa)
- Köprülü Kanyon Milli Parkı(Antalya)
- Olimpos Beydağları Milli Parkı(Antalya)
- Termessos Milli Parkı(Antalya)
- Manyas Kuşçenneti Milli Parkı(Balıkesir)
- Göreme Milli Parkı(Nevşehir)
- Nemrut Dağı Milli Parkı(Adıyaman)
- Gelibolu Yarımadası Milli Parkı(Çanakkale)
- Troya Milli Parkı(Çanakkale)

Anketi cevaplama istenen deneklerin soruları doğru anlayabilmeleri ve yanıtlayabilmeleri için anket formu öğretim üyeleri Prof.Dr.Alp Timur, Prof.Dr.Alparslan Usal ve Prof.Dr.Zerrin Toprak Karaman tarafından incelenmiştir. Doktora tez izleme komitesinde yer alan öğretim üyelerinin önerileri de dikkate alınarak geliştirilen anket formu ön test için İzmir Milli Parklar Av ve Yaban Hayatı Bölge Müdürlüğünde bulunan 3 orman mühendisine uygulanmış, gözden geçirilmiş ve yanlış anlaşılmaya sebebiyet veren ya da verebilecek ifadeler, bu kişilerin de görüşleri alınarak düzeltilmiş ve son şekli oluşturulan anket formu araştırmanın başlangıcında Türkiye’de bulunan 32 milli park müdürlüğüne gönderilmiştir.

Anket formu, anketin kim tarafından ne amaçla yapıldığına ilişkin açıklama yazısıyla başlamaktadır. Anketin giriş bölümü, deneklerin kişisel bilgilerini öğrenmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Diğer bölümde ise, turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin Türkiye’de bulunan milli parklar üzerine olumsuz çevresel etkilerini belirlemeye yöneliktir.

Anket sorularında ağırlıklı olarak 5’li likert ölçeği kullanılmış ve anketi cevaplayacak olan milli park yöneticilerinin belirlenen her bir faktörün milli parklar üzerine olumsuz çevresel etkilerinin önem derecelerini* belirlemeleri istenmiştir. Elde edilen sonuçlar SPSS 8.0 istatistik programında değerlendirilmiştir.

Anket formları, 30 Haziran 2000 tarihinde Türkiye’deki 32 milli parkın müdürlüğüne iadeli-taahhütlü mektup zarfı ile yollanmış, 10 Ağustos 2000 tarihine kadar cevaplanarak kendilerine yollanan iadeli-taahhütlü geri dönüş zarfı ile birlikte geri yollanması istenmiştir. 10 Ağustos 2000 tarihine kadar anket formlarının 24 adedi(%75) geri dönmüştür. 10 Ağustos 2000 tarihinden sonra anketleri geri göndermeyen 8 milli park müdürlüğüne telefon ve fax ile hatırlatma yapılmış ve 26 Eylül 2000 tarihine kadar 3 adedi fax ile olmak üzere geri kalan 8 adet anket formunun da geri dönmesi sağlanarak literatürde az rastlanan %100 geri dönüş oranına ulaşılmıştır. %100 geri dönüş oranının sağlanması, örnek kütleden elde edilen sonuçların tutarlılığı ve sağlıklı genellemeler yapılabilmesi açısından oldukça önemlidir.

Mektuplu anketlerde çok nadiren %80-90 dönüş oranına ulaşılmaktadır. Dönüş oranının yüksek tutulması için yapılması gereken bazı teknikler arasında; araştırmanın önemini belirten etkileyici yazı yazılması, geri dönüş zarfı, hatırlatma yazısı yer almaktadır (Zikmund, 1994; 209-211). Bu çalışmada %100

---

* 1= Çok Önemli Etki, 2= Önemli Etki, 3= Orta Düzeyde Etki, 4= Az Etki, 5= Etkisiz.

geri dönüş oranının sağlanmasında bu ve benzeri tekniklerin uygulanmasının önemi büyüktür.

İstatistikte amaç, ana kütlelin parametreleri hakkında tahmin ya da yorumda bulunmaktır. Bu çalışmanın ana kütleli Türkiye’de bulunan 32 milli park yöneticisi olduğu için ana kütlelin tamamına ulaşılması, araştırmanın başarısı açısından oldukça önemlidir.

2.5. Anket Verilerinin Değerlendirilmesi ve Yorumlanması

Deneklerin anket sorularına vermiş oldukları cevapların değerlendirilmesinde tablolardan ve yüzde oranlarından, bazı sorularda ise frekans analizinden yararlanılmıştır.

Her milli parkın farklı özelliklere sahip olması, turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin bu milli parklar üzerindeki çevresel etkilerini de farklı kıldığı için milli park yöneticilerinin anket sorularına vermiş oldukları cevaplar da farklı olmuştur. Dolayısıyla; milli parklara ait bilgiler farklı ve kendine özgü olduğu için milli parklar arasında karşılaştırma yapılmamıştır.

2.5.1. Örneklerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Deneklerin demografik özellikleri aşağıdaki tablolarda(3,4,5,6) görüldüğü gibidir.

Tablo 3. Deneklerin Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	Frekans (n)	Yüzdeler (%)
Lisans	30	93.7
Yüksek Lisans	2	6.3
Toplam	32	100

Anketi cevaplayan milli park yöneticilerinin tamamının üniversite mezunu olduğu, iki yöneticinin ise yüksek lisans derecesine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Deneklerin Cinsiyetleri

Cinsiyet	Frekans (n)	Yüzdeler (%)
Erkek	26	81.2
Kadın	6	18.8
Toplam	32	100

Anketi cevaplayanların 26'sı erkek, 6'sı kadın olup bu oran, Türkiye'deki milli park yöneticilerinin ağırlıklı olarak erkeklerden oluştuğunu göstermektedir.

Tablo 5. Deneklerin Yaş Dağılımları

Yaş Kategorisi	Frekans (n)	Yüzdeler (%)
21-30	9	28.1
31-40	12	37.5
41-50	7	21.9
51-60	4	12.5
Toplam	32	100

Deneklerin tamamı üniversite mezunu olduğu için başlangıç yaşı olarak 21 yaş alınmıştır. Deneklerin 9'u 21-30, 12'si 31-40 , 7'si 41-50 yaşları arasındadır. 21-50 yaşları arasındaki deneklerin oranı %87.5'tir. Deneklerin büyük bir bölümü orta yaştaki insanlardan oluşmaktadır. Sadece 4 kişi 51-60 yaş kategorisi içinde yer almaktadır. 61 yaş ve üzerinde olan milli park yöneticisi bulunmamaktadır.

Tablo 6. Deneklerin Milli Park Hizmetlerinde Çalışma Süreleri

Çalışma Süresi (Yıl)	Frekans (n)	Yüzdeler (%)
1	4	14.3
2	5	17.9
3	5	17.9
5	1	3.6
6	5	17.9
7	5	17.9
13	1	3.6
20	2	7.1
Toplam	28	100

Anket çalışması toplam 32 milli park yöneticisine uygulandığı için, başlangıçta milli park hizmetlerinde çalışma süreleriyle ilgili herhangi bir sınıflandırma yapılmamış, gelen cevaplara göre çalışma süreleri gruplandırılmıştır. Deneklerin 4'ü bu soruya cevap vermemiştir. Cevap veren 28 yöneticinin milli park hizmetlerinde ortalama çalışma süresi 5.4 yıldır.

Deneklerin milli park hizmetlerinde ortalama çalışma sürelerinin 5.4. yıl olması, bu parkların sorunlarını rahatlıkla anlayabilecek düzeyde olduklarını göstermektedir. Deneklerin yıl bazında yeterli tecrübeye sahip olmaları, tamamının üniversite mezunu olması ve orta yaşlı insanlardan oluşması anket sorularını rahatlıkla anlayabilmelerinin ve %100 geri dönüş oranının sağlanmasının temel nedenleri arasındadır.

2.5.2. Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Milli Parklar Üzerindeki Olumsuz Çevresel Etki Derecelerinin Analizi*

Bu bölümde, turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin Türkiye'deki milli parkların; hava, su, flora, fauna ve kıyı/sahilleri üzerine olumsuz çevresel etki dereceleri belirlenmiştir. Bu etkilerin dereceleri tablo 7'deki gibidir.

---

* Anket çalışmasının bu bölümü Wang ve Miko, (1997, pp.31-36)'dan uyarlanarak hazırlanmıştır.

Tablo 7. Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Türkiye'deki Milli Parklar Üzerine Olumsuz Çevresel Etki Dereceleri**

ETKİ	Çok Önemli Etki		Önemli Etki		Orta Düzeyde Etki		Az Etki		Etkisiz		Aritmetik Ortalama
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Hava	3	9.4	4	12.5	4	12.5	11	34.4	8	25.0	3.56
Su	4	12.5	7	21.9	9	28.1	8	25.0	3	9.4	2.96
Flora	8	25.0	7	21.9	7	21.9	6	18.8	3	9.4	2.65
Fauna	6	18.8	13	40.6	2	6.3	8	25.0	2	6.3	2.58
Kıyı/Sahil	3	9.4	1	3.1	3	3.1	2	6.3	-	-	2.44

Turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin Türkiye'deki milli parklar üzerine olumsuz çevresel etkilerinin en düşükten en büyüğe doğru sıralanışı; hava(3.56), su(2.96), flora(2.65), fauna(2.58) ve kıyı/sahil(2.44) şeklindedir. Diğer bir ifade ile, turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin Türkiye'deki milli parklar üzerindeki olumsuz çevresel etkisinin en az milli parkların hava kalitesi üzerinde, en çok ise kıyı/sahilleri üzerinde olduğu belirlenmiştir.

Wang ve Miko(1997)'nin Amerika Birleşik Devletlerinde bulunan 51 milli park şefi ile yaptıkları ve araştırmanın bu bölümüne örnek teşkil eden benzer çalışmada; turizmin ABD'deki milli parklar üzerine olumsuz çevresel etkilerin en az etkiliden en çok etkiliye doğru sıralanışı; kıyı/sahil(2.36), hava(2.52), su(2.87), fauna(3.22), ve flora(3.22) şeklindedir*. Türkiye örneğinde; en az etkilenenin milli parkların havası ve en çok etkilenenin ise kıyı/sahilleri olduğu belirlenirken; ABD milli parklarında en az etki milli parkların kıyı/sahilleri, en çok etki ise florası üzerinde gerçekleşmiştir.

Wang ve Miko(1997)'nin çalışmasının diğer bölümlerinde yer alan bazı değerlendirmeler Türkiye'ye uyarlanmadığından birebir karşılaştırma yapılmamıştır.

** 1= Çok Önemli Etki, 2= Önemli Etki, 3= Orta Düzeyde Etki, 4= Az Etki, 5= Etkisiz. Aritmetik ortalaması 5'e yakın olanlar en az olumsuz çevresel etkiye, 1'e yakın olanlar ise en çok olumsuz çevresel etkiye sahiptir.

* Wang ve Miko'nun(1997) çalışmasında kullanılan 5'li likert ölçeğinde 1= oldukça önemsiz, ... 5= oldukça önemli şeklinde değerlendirilmiştir.

Turizm Rekreasyon ve Çevre

Her turizm faaliyeti bir ya da birkaç rekreasyon faaliyetini kapsadığı için bu faaliyetlerin etki dereceleri birlikte değerlendirilmiştir. Bu çalışmamın I. bölümü Wang ve Miko'nun(1997) yapmış oldukları çalışmayı tamamlayıcı niteliktedir. Wang ve Miko, bahsedilen çalışmalarında sadece turizmin ABD milli parkları üzerine çevresel etkilerini belirlemeye çalışmalarına rağmen ele aldıkları faktörlerin bir kısmı (örneğin bota binme, balık tutma, sörf, vb.) aslında birer rekreasyon faaliyetidir. Bu nedenle yapılan bu çalışma kapsamında turizm ve rekreasyon kavramları birlikte ele alınmıştır.

Tablo 8. Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Türkiye'deki Milli Parkların Su Kalitesi Üzerine Olumsuz Çevresel Etki Dereceleri

Faktörler	Çok Önemli Etki		Önemli Etki		Orta Düzeyde Etki		Az Etki		Etkisiz		Aritmetik Ortalama
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Sörf	-	-	-	-	1	25.0	1	25.0	2	50.0	4.25
Su Kayağı	-	-	1	25.0	1	25.0	-	-	2	50.0	3.75
Balık Tutma	1	14.3	1	14.3	1	14.3	4	57.1	-	-	3.14
Ziyaretçilerin Atıkları	1	12.5	1	12.5	3	37.5	3	37.5	-	-	3.00
Dalgıçlık	1	20.0	2	40.0	-	-	1	20.0	1	20.0	2.80
Bota Binme	1	25.0	1	25.0	-	-	2	50.0	-	-	2.75
Yüzücülerin Kalabalığı	2	33.3	2	33.3	-	-	2	33.3	-	-	2.33
Konaklama Tesislerinin Kanalizasyon Atıkları	4	57.1	-	-	1	14.3	1	14.3	1	14.3	2.28

Türkiye'deki milli parklarda turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin su kalitesi üzerindeki en önemli olumsuz çevresel etkisi, konaklama tesislerinin kanalizasyon atıklarından(2.28) kaynaklanırken, en az olumsuz çevresel etkiye ise sörf'ün neden olduğu belirlenmiştir. Önem dereceleri farklı olmakla birlikte; Wang ve Miko'nun(1997) çalışmasında su kalitesiyle ilgili problemlere neden olan faktörler arasında en önemli etkiye turistlerin atıklarının (3.30), en az etkiye ise sörf yapmanın(1.00) neden olduğu belirlenmiştir. Her iki çalışmada da su kalitesine en az etkide bulunan faktör sörf yapmaktır. Tablo 8 incelendiğinde; sörf(4.25) ve su kayağı(3.75) gibi rekreasyon faaliyetlerinin su kalitesini fazlaca etkilemediği, balık tutma(3.14), turistlerin atıkları(3.00), dalgıçlık(2.80), bota binme(2.75) gibi faaliyetlerin ise su kalitesini orta düzeyde etkilediği; konaklama tesislerinin kanalizasyonlarının(2.28) su kalitesi üzerine önemli ölçüde olumsuz etkide bulunduğu belirlenmiştir. Bu verilerden milli park sınırları içerisinde ya da çevresinde bulunan konaklama tesislerinin çoğunun arıtma sisteminin olmadığını ya da kullanılmadığını, dolayısıyla atıklarının milli park sınırları içerisinde bulunan deniz, göl gibi sularda kirlenme meydana getirdiği sonucunu çıkarmak olasıdır.

Araştırma kapsamında turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin olumsuz çevresel etkileri incelendiğinden, anket kapsamına sadece konaklama tesisleri alınmıştır. Milli parkların dışında bulunan bazı sanayi tesislerinin atıkları da milli parkların su kalitesini olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin Manyas Kuş Cennetinde(Balıkesir), gerek sanayi kuruluşlarının suyu kirletmesi, gerekse sulama amacıyla açılan kanalların su seviyesini etkilemesi nedeniyle birçok kuş türünün artık burada konaklama yapmadığı tespit edilmiştir (Bayramoğlu, 1998).

Tablo 9. Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Türkiye'deki Milli Parkların Hava Kalitesi Üzerine Olumsuz Çevresel Etki Dereceleri

Faktörler	Çok Önemli Etki		Önemli Etki		Orta Düzeyde Etki		Az Etki		Etkisiz		Aritmetik Ortalama
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Ziyaretçi Teknelerinin Egzoz Gazı	-	-	-	-	1	11.1	3	33.3	5	56.6	4.44
Ziyaretçilerin Neden Olduğu Orman Yangını	3	13.6	1	4.5	1	4.5	4	18.2	13	59.1	4.04
Tozlu Yol Trafığı	4	16.7	1	4.2	2	8.3	12	50.0	5	20.8	3.54
Ziyaretçi Otomobillerinin Egzoz Dumanı	2	7.7	3	11.5	5	19.2	11	42.3	5	19.2	3.53
Kamp Ateşi Dumanı	3	12.0	3	12.0	5	20.0	9	36.0	5	20.0	3.40
Turistik Yapılaşma	6	27.3	2	9.1	4	18.2	3	13.6	7	31.8	3.13

Turizm ve rekreasyon faaliyetlerinden, Türkiye'deki milli parkların hava kalitesinde olumsuz çevresel etkilere neden olan en önemli faktörün turistik yapılaşma(3.13), en az etkide bulunan faktörün ise ziyaretçilerin teknelerinden çıkan egzoz gazının(4.44) olduğu belirlenmiştir. Ziyaretçi otomobillerinin egzoz gazı ve bilinçsizce yakılan kamp ateşi dumanları da hava kirliliğine neden olarak milli parkların hava kalitesinde azalmalara neden olabilmektedir.

Milli parkları tehdit eden önemli faktörlerin başında orman yangınları gelmektedir. Bu yüzden Türkiye'deki milli parklarda mangal yapmak ve ısınmak için kamp ateşi yakmak yasaklanmıştır.

Buraya kadar yapılan değerlendirmelerden şu tür bir sorunun akla gelmesi olasıdır: Neden ziyaretçilerin botları hava kalitesi üzerine en az etkide bulunurken(4.44) ziyaretçilerin araçlarından çıkan egzoz gazı daha önemli derecede(3.40) etkide bulunmaktadır? Sorunun yanıtı oldukça açıktır. Denekler, kendi parklarındaki faaliyetlerin özellikleri ile ilgili değerlendirme yaptıkları için, sadece 9 milli park yöneticisi, ziyaretçi botlarıyla ilgili değerlendirme yaparken, 26 park yöneticisi ziyaretçilerin otomobillerinden çıkan egzoz gazı ile ilgili değerlendirme yapmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda; milli parklarda sınırlı sayıda bot kullanımı hava kalitesine az etkide bulunurken, çok sayıda milli park ziyaretçisinin araçlarından çıkan egzoz gazı hava kalitesi üzerinde önemli ölçüde (orta düzeyde) etki yarattığı düşünülmektedir.

Duman, gürültü kirliliği, aşırı kalabalık gibi kontrolsüz turizmin yarattığı sonuçlar çevreyi etkilemeye devam etmektedir. Bu problemler sadece birkaç kırsal alan ve kıyı alan ile sınırlı kalmamaktadır.

ABD Milli Park Sistemi, 367 üniteyi kapsamaktadır ve 30 yıl öncesine oranla ziyaretçi sayısı yaklaşık iki misli artmıştır. Birçok milli park Grand Canyon Milli Parkında olduğu gibi aşırı ziyaretçiler ve bunların otomobillerinden, helikopterlerin ve çevre gezilerinde kullanılan uçakların çıkarmış olduğu gürültüden dolayı olumsuz etkilenmektedir (Siedeman ve Harbert, 1994).

Ziyaretçi sayılarındaki artış daha fazla otomobil demektir. Bu da hava kalitesini azaltmaktadır (Briggs, 2000). Yoğun araç trafiği nedeniyle Yellowstone Milli Parkı (ABD) ve Lake District Milli Parkı (İngiltere) da tehdit altındadır (Batisse, 1997). Yosemite Milli Parkı(Kalifornia), yoğun araç trafiği yüzünden hava kirliliğiyle karşı karşıya olup bu kirliliğinin önlenmesi için vadinin dışında park alanları oluşturma, park sınırları içerisinde daha az sayıda araca izin verme gibi yöntemlerle Yosemite'nin restore edilmesi yoluna gidilmektedir. Bu konular hakkında Amerikan Kongresine, parkların yönetilmesinin önemiyle ilgili çeşitli raporlar sunulmuştur (Gary, 2001).

Milli park yönetimleri, araç trafiğinin neden olduğu çevresel etkilerin kontrol edilmesi için çeşitli araştırmalar gerçekleştirmektedir. Örneğin ABD Milli Park Hizmetleri(NPS), trafik kalabalığının analizini yapmak ve parkın artan ziyaretçilerinin ihtiyaçlarını değerlendirmek üzere Yosemite Milli Parkında bir araştırma yapmıştır (O'Connell, 1995).

Grand Canyon Milli Parkı; ziyaretçi baskıları, trafik kalabalığı, hava kirliliği, hava turlarının fazlalığı, parka bitişik alanlardaki gelişmelerin etkileriyle karşı karşıya bulunmaktadır. Alaska'daki Dençli Milli Parkında

geleneksel olmayan aktiviteler için kar araçlarının kullanılması büyüyen bir sorundur. Hawai'deki Haleakala Milli Parkını yoğun uçuşlar risk altına sokmaktadır (O'Connell, 1999).

Milli parklardaki araç trafiğinin yoğunluğunun yarattığı gürültü; hem insanları, hem de bu parklardaki yaban hayatını rahatsız ettiği gibi, egzoz dumanı, toz gibi maddeler de hava kalitesinde azalmaya neden olabilmektedir. Bu yüzden bazı ülkelerdeki milli park ve benzeri koruma alanlarında turistlerin araçlarını parkın dışında oluşturulan otoparklara bırakmaları ve parka ait, çevreye daha az zarar veren akülü, ya da oto gaz ile çalışan araçlarla parkı dolaşmaları istenmektedir.

Tablo 10. Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Türkiye'deki Milli Parkların Florası Üzerindeki Olumsuz Çevresel Etki Dereceleri

Faktörler	Çok Önemli Etki		Önemli Etki		Orta Düzeyde Etki		Az Etki		Etkisiz		Aritmetik Ortalama
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Bisiklet Kullanımı	-	-	-	-	1	4.8	5	23.8	15	71.4	4.66
Yol Dışında Otomobil Kullanımı	3	13.6	3	13.6	4	18.2	5	22.7	7	31.8	3.45
Turistik Tesis İnşaatları	4	20.0	3	15.0	4	20.0	1	5.0	8	40.0	3.30
Erozyon	3	13.0	5	21.7	3	13.0	8	34.8	4	17.4	3.21
Kötü Düzenlenmiş Kamp Alanları	4	26.7	-	-	4	26.7	3	20.0	4	26.7	3.20
Ziyaretçilerin Ateşi Dikkatsizce Kullanmaları	6	27.3	1	4.5	3	13.6	7	31.8	5	22.7	3.18
Bitkilerin Koparılması	3	11.5	6	23.1	6	23.1	8	23.1	3	11.5	3.07
Ateş Yakmak İçin Ağaç Dallarının Koparılması	7	28.0	2	8.0	6	24.0	8	32.0	2	8.0	2.84
Çöplerin Çevreye Atılması	9	32.1	3	10.7	4	14.3	11	39.3	1	3.6	2.71

Turizm ve rekreasyon faaliyetleri arasında Türkiye'deki milli parkların florası üzerinde olumsuz etki yaratan en önemli faktörün; çöplerin çevreye atılması olduğu (2.71), en az etki eden faktörün ise bisiklet kullanımı olduğu (4.66) belirlenmiştir (tablo 10). Türkiye'deki milli parklarda bisiklet kullanımının sınırlı olması böyle bir sonucun çıkmasındaki önemli etkidir.

Dünya genelinde birçok milli parkın florası tehdit altındadır. Örneğin Manyara (Tanzanya) Milli Parkında ziyaretçilerin araçlarından inmeleri yasaklanmıştır. Yasağın sebebi, sanılanın aksine hayvanların insanlara verebileceği zararı önlemek değil, insanların doğal yaşama zarar vermesini engellemektir (Ertekin, 1999).

Yine ABD'de Milli Parkları Koruma Birliği, Yellowstone Milli Parkında yeni kamp alanları oluşturmaya karar vermeden önce, kalabalığın ve duyarlı alanlardaki kaynak etkilerinin ne tür sonuçlar verebileceğini araştırmak amacı ile taşıma kapasitesinin belirlenmesini istemiştir (National Parks, 1995).

Bazı durumlarda ziyaretçilerin park içinde yürümeleri bile toprak erozyonuna neden olabilmektedir. Örneğin İngiltere'de milli parkları ziyaret eden kişi sayısı yılda 100 milyonu geçmektedir. Bu ülkedeki milli parkların birkaçındaki yürüyüş patikaları erozyona maruz kalmıştır (Ryan, 1991; 48).

Doğal alanlarda yapılan her tesis, düzenlenen her kamp alanı, belirlenen yollar dışında sürülen otomobiller, bitkilerin ve ağaç dallarının kopmasına neden olarak koruma alanlarının florasını olumsuz etkilemektedir. Bir yerin milli park olarak ilan edilmesinin en önemli unsurları arasında, o alanın sahip olduğu endemik bitki topluluğu dikkate alınmaktadır. Kontrolsüz gerçekleştirilecek her türlü turizm ve rekreasyon faaliyetinin bu alanlarda bulunan endemik bitki türlerini tahrip ya da yok etmesi neticesinde bu alanların özelliklerini yitirmesine neden olabilmektedir.

Araştırma kapsamında gidilen milli parklarda gözlemlenen en önemli olumsuz çevresel etkilerin başında yol dışında otomobil kullanımının ve ziyaretçilerin çevreye atmış oldukları çöplerin geldiği belirlenmiştir. Çevresel etkiye neden olan diğer faktörler arasında; ziyaretçilerin ağaç dallarını kırarak ateş yakmaları, zevk için bitkilerin koparılması yer almaktadır. Tablo 10'daki veriler, bu gözlemlerden elde edilen verileri destekleyici niteliktedir.

Türkiye'deki Milli parkların faunası üzerine en çok etkide bulunan faktörün kaçak avlanma (2.29), en az etkide bulunan faktörün ise hayvanların turistler tarafından beslenmesi (4.46) olduğu belirlenmiştir (tablo 11).

Tablo 11. Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Türkiye'deki Milli Parkların Faunası Üzerine Olumsuz Çevresel Etki Dereceleri

Faktörler	Çok Önemli Etki		Önemli Etki		Orta Düzeyde Etki		Az Etki		Etkisiz		Aritmetik Ortalama
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Hayvanların Ziyaretçiler Tarafından Beslenmesi	1	7.7	-	-	-	-	3	23.1	9	69.2	4.46
Ziyaretçilerin Hayvanların Fotoğrafını Çekmesi	-	-	-	-	1	5.6	7	38.9	10	55.6	4.50
Ziyaretçilerin Ateş İçin Odun Toplaması	2	11.1	2	11.1	1	5.6	9	50.0	4	22.2	3.61
Hayvanların Ziyaretçiler Tarafından Yakalanması	3	20	1	6.7	2	13.3	2	13.3	7	46.7	3.60
Yol ve Patika Yapımı	2	10.5	5	26.3	3	15.8	2	10.5	7	36.8	3.36
Kamp Alanlarındaki Gürültü	5	20.0	6	24.0	3	12.0	7	28.0	4	16.0	2.96
Ziyaretçilerin Çevreye Attıkları Çöpler	6	24.0	2	32.0	6	24.0	9	36.0	2	8.0	2.96
Kaçak Avlanma	11	40.7	7	25.9	1	3.7	6	22.2	2	7.4	2.29

Milli park ve benzeri koruma alanlarının oluşturulmasındaki amaçlar arasında, soyu tükenmekte olan türlerin korunması gelmektedir. Fakat günümüzde; dünyada ve Türkiye'de milli park ve benzeri koruma alanlarını tehdit eden en önemli etkenler arasında kaçak avlanma gelmektedir. Bu yüzden birçok hayvan türünün nesli tükenme noktasına gelmiş ve hatta tükenmiştir. Örneğin Hindistan'da 1 Nisan 1973'te başlatılan bir proje (Project Tiger); soyu tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalan kaplanları kurtarmak için atılan en önemli adımdır. 9 milli park, kaplan koruma alanı olarak belirlenmiştir (günümüzde bu sayı Hindistan genelinde 21'e ulaşmıştır). Hindistan Orman Bakanlığı yetkililerinin açıklamalarına göre, Project Tiger'ın uygulanmasıyla, kaplanların sayısı on bir yılda iki kattan fazla artarak 4000'e ulaşmıştır. 1984 yılında Başbakan Gandi'nin öldürülmesiyle birlikte kaplanlar en güçlü savunucularını yitirmiş ve 1986 yılından itibaren kaplanlar yok olmaya başlamıştır. Sadece 1994 yılında 94, 1995 yılında 116 kaplan öldürülmüştür.

Gerçek rakamın çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Özellikle son üç yıl boyunca her yıl en az 200 kaplanın avcılara hedef olduğu tahmin edilmektedir (Gezi Dergisi, 1998a).

Milli park ve benzeri koruma alanlarında bazı durumlarda avlanmaya izin verilebilmektedir. Örneğin Yellowstone Milli Parkındaki bisonların bir kısmının, hayvanlar arasında yayılan brucellosis hastalığından dolayı parkı terk etmeleri üzerine park yöneticileri 1100 bison'un öldürülmesine izin vermiştir (Clarke, 1998; Baskin, 1998). Bisonların öldürülmesi bu ülkede ilk değildir. 1986-1991 yılları arasında yaban hayatı yöneticileri, parkı terk eden 690 bison'un öldürülmesine izin vermiştir (Zumbo, 1998).

Yedi Göller Milli Parkında gün boyunca belirli bir ücret karşılığında 3 taneden fazla olmamak şartıyla balık avlanabilmektedir. Avlanan balıkların boyunun 23 santimden küçük olmaması gerekmektedir (Gezi, 1998b).

Kenya'da fil sayısının milli parklarda aşırı artması (40000) park arazilerine aşırı baskı yapmaktadır (Kaempfer, 1999). Doğu ve Güney Afrika'daki milli parklarda ve koruma alanlarında biyolojik çeşitlilik muhafaza edilirken, çok sayıda filin korunması giderek artan bir sorun oluşturmaktadır (Güney Afrika'da fil nüfusu yılda %3-5 arasında artmaktadır) (Cumming ve Fenton, 1997). Güney Afrika'daki fillerin sayısı yaklaşık 80000'i bulmuştur. Bu filler sadece yaban hayatı korunaklarına değil aynı zamanda Kenya'nın Amboseli Milli Parkına ve hatta tüm ülkeye zarar vermektedir. Bu yüzden bu ülkelerin yetkilileri, hayvan sürülerinin sayılarını azaltmaktan ve fil dışı pazarlamaktan memnuniyet duymaktadırlar (Satchell, 1996). Filler dünyanın en yavaş üreyen hayvanları olmasına rağmen popülasyonları son 15 yılda iki katına çıkmıştır. Bu aşırı büyüme yüzünden Güney Afrika'nın en büyük milli parkı Kruger'de fil sürülerinden son 18 yıldır her yıl belli sayıda fil vurulmasına izin verilmekte, bir kısım fil de (Economist, 1996a) diğer parklara yollanmaktadır (Economist, 1996b).

Yedigöller Milli Parkı ve çevresinde önceki yıllarda yapılan aşırı avlanmalardan dolayı yaban hayat büyük zarar gördüğü için bu dengenin yeniden sağlanması için park içinde "Yaban Hayatı Koruma Alanı" düzenlenmiştir (Gezi Dergisi, 1998b).

Turistlerin hayvanların fotoğraflarını çekmek için onların yakınlarına gitmesi hayvanlar için olduğu kadar insanlar için de sakıncalıdır. İnsanların hayvanlara çok yaklaşması, onların ürkmelerine ve dolayısıyla doğal hareket etmemelerine neden olurken insan hayatı da tehlikeye girebilmektedir.

Ateş için odun toplanması, hayvanların turistler tarafından yakalanması, doğal ortamlara yol ve patika yapılması, kamp alanlarındaki gürültü, vb., hayvanları rahatsız edebilmekte, davranışlarında değişikliğe neden olabilmekte ve hatta ürken hayvanların doğal ortamlarından başka yerlere gitmelerine neden olabilmektedir.

Tablo 12'dan da görüleceği üzere, marina inşaatlarının Türkiye'deki milli parkların kıyı/sahilleri üzerinde çok önemli olumsuz etki yarattığı (1.00), oltayla balık tutmanın ise en az etkide bulunduğu (4.33) belirlenmiştir. Marina inşaatları denizdeki suyun ritmik hareketini engelleyebileceği gibi, marina alanı içerisinde bulunan yosun, midye, vb. deniz canlılarının doğal yaşama ortamlarının bozulmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle birçok ülkede marina gibi doğal olmayan yapılaşmalara koruma alanları içerisinde izin verilmemekte, aksine yapılaşmaları önleyebilmek için bu tür alanlar milli park, koruma bölgesi, vb. statüler altına alınmaktadır.

Tablo 12. Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Türkiye'deki Milli Parkların Kıyı/Sahilleri Üzerine Olumsuz Çevresel Etki Dereceleri

Etki	Çok Önemli Etki		Önemli Etki		Orta Düzeyde Etki		Az Etki		Etkisiz		Aritmetik Ortalama
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Oltayla Balık Tutma	-	-	-	-	-	-	4	66.7	2	33.3	4.33
Bot Gezileri	1	20.0	1	20.0	1	20.0	-	-	2	40.0	3.20
Midye Gibi CanlılarınSudan Çıkarılması	1	20.0	1	20.0	1	20.0	-	-	2	40.0	3.20
Konaklama ve Kamp Alanlarının Dağınıklığı	-	-	1	20.0	4	80.0	-	-	-	-	2.80
Ziyaretçilerin Atıkları	2	33.3	2	33.3	-	-	1	16.7	1	16.7	2.50
Zonların Tahribi	4	66.7	-	-	1	16.7	1	16.7	-	-	1.83
Turizm Endüstrisi Tarafından Yaratılan Atıklar(Kimyasal, Kanalizasyon, vb.)	5	83.3	-	-	-	-	1	16.7	-	-	1.50
Marina İnşaatı	2	100.0	-	-	-	-	-	-	-	-	1.00

Oltayla balık tutma için, 6 denek tarafından az etkili ve ya etkisiz şeklinde değerlendirme yapılmıştır. Oltayla balık tutma gibi rekreasyon aktivitelerinin, çevreye karşı olumsuz etkileri az olduğu için milli parklarda izin verilen faaliyetler arasındadır.

Bot gezilerinin (3.20), midye gibi canlıların sudan çıkarılmasının (3.20), konaklama ve kamp alanlarının dağılımının (2.80) kıyı/sahiller üzerine orta düzeyde etkide bulunduğu tespit edilmiştir.

Milli park alanlarında koruma ve kullanma ağırlıkları farklı alanlar meydana getiren düzenlemeye zonlama denir. Zonlar genellikle mutlak kuruma, tampon ve gelişme zonlarıdır (Başol, 1996; 68-69). Milli parkların kıyı/sahilleri üzerine etki bırakan en önemli unsurlardan biri de zonların tahrip edilmesidir (1.83).

Günümüzde milli parkları tehdit eden en önemli sorunlar arasında koruma zonlarının tahribi yer almaktadır. Zonlama, arazinin duyarlılığına göre çok dikkatli yapılmalıdır. Zonlama politikaları eko-sistemi koruduğu gibi yoğunluğu azaltarak gelişmeleri dengeler (Diffenderfer ve Birch, 1997).

Turizm endüstrisi tarafından yaratılan atıklar da (1.50) milli parkların kıyı/sahillerini etkileyebilmektedir. Bu etkilerin önüne geçilmesi için gelişmiş ülkelerde bu tür tesisler, faaliyete geçmeden önce arıtma tesislerini oluşturmaları zorunluluğu getirilmektedir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm ve rekreasyon faaliyetleri, bir yandan çevre öğelerini kullanırken diğer yandan da bu öğeleri korumak zorundadır. Bu korumanın gerçekleşebilmesi için birçok ülkede doğal alanlar çeşitli yöntemlerle koruma altına alınmış ya da alınmaya devam etmektedir.

Milli parkçılıkta esas olan milli parklardan en yüksek kazancı sağlamak değil, koruma-kullanma dengesinin sağlandığı kullanımlara ve gelişmelere izin vermektir. Uluslararası milli parkçılığın temel amacı bu olmasına rağmen günümüzde birçok milli park; yönetim yetersizliği, parkın yapısına uygun olmayan yapılaşmalar ve faaliyetler nedeniyle önemli oranda baskı altındadır. Birçok milli park ve benzeri koruma alanı bu tür baskılardan dolayı tahribata uğramış ya da uğramaya devam etmektedir.

Milli parkların doğal yapısında tahribata neden olan en önemli faktörler arasında, parkın ekolojik yapısına uygun olmayan turizm ve rekreasyon faaliyetleri bulunmaktadır. İyi planlanmamış turizm ve rekreasyon faaliyetleri milli parkların flora, fauna, hava, su ve kıyı/sahilleri üzerine önemli olumsuz çevresel etkiler yapmaktadır. Bu olumsuz etkilerin boyutlarının gün geçtikçe artması, bu alanlarda sürdürülebilir gelişmenin nasıl sağlanabileceği sorusunu akla getirmekte ve bilimsel araştırmaların yapılmasına neden olmaktadır.

Günümüzde birçok bilim adamı, milli park ve benzeri koruma alanlarını tehdit eden unsurları ortadan kaldırmak ya da kabul edilebilir seviyeye çekebilmek için çeşitli araştırmalar gerçekleştirmektedir. Bu araştırmaların ortak yönü, milli park ve çevresinde gerçekleştirilen ya da gerçekleştirilecek olan faaliyetlerin ve yapılaşmaların milli parkların eko-sistemlerine verebileceği tahribatın boyutunun önceden belirlenerek tedbirler almaya yönelik olmasıdır.

Bu çalışmanın sonuçları da göstermiştir ki, milli parkların ekolojik yapısına uygun olmayan etkenler arasında turizm ve rekreasyon faaliyetleri de yer almaktadır. Bu yüzden her milli park yöneticisi, gelecek nesillere aktarılmaya zorunluluğu olan milli parklarda gerçekleştirilen ya da gerçekleştirilmesi muhtemel faaliyetlerin olası çevresel etkilerini belirlemeli, parkın yapısına uygun olmayan turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin park sınırları içerisinde gerçekleşmesine izin vermemelidir.

ABSTRACT

With the increasing demand for tourism and outdoor recreation activities, demand for natural areas also increased. Today's, natural areas are visited by many people who are planning to attend tourism and recreation activities. As happened in all countries, national parks in Turkey are under environmental impacts for several reasons. In this study, negative impacts of tourism and recreation activities on Turkish national parks are discussed and the necessities for sustainable development at these national parks are analyzed.

KAYNAKÇA

- BASKIN, Yvanne.(1998) "Home on the Range", *Bioscience*, 48(4), 245-251.
- BAŞOL, Koray. (1996), *Doğal Kaynaklar Ekonomisi*, Anadolu Matbaası, İzmir.
- BATISSE, Michel. (1997), "Biosphere Reserve", *Environment*, 39(5), 6-18.
- BAYRAMOĞLU, Ulus.(1998), "Durgun Zamana Teslim Olun!", *Gezi Dergisi*.
- BRIGGS, James.(2000), "Ski Resorts and National Forests: Rethinking Forest Service Management Practice or Recreational Use", *Boston College Environmental Affairs Law Review*, 28(1), 79-118.
- CLARKE, Chris.(1998), "Between the Bullets and the Bison", *Earth Island Journal*, 13(2), 21.

- CUMMING, David H.M and M. Brock, FENTON (1997), “Elephants, Woodlands and Biodiversity in Southern Africa”, *Southern African Journal of Science*, 93(5), 231-236.
- DEMİR, Cengiz (2001), “Milli Parklarda Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliği: Türkiye’deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001.
- DIFFENDERFER, Mark and Dean BIRCH (1997), “Bioregionalism: A Comparative Study of the Adirondacks and the Sierra Nevada”, *Society & Natural Resources*, 10(1), 3-16.
- Economist (1996a), “An Elephant Problem”, 338(7959), 75-76.
- Economist (1996b), “Good and Bad at Game”, 340(7973), 69-70.
- ERTEKİN, Cenk (1999), “Güneşin Çağrısı Afrika”, *Gezi Dergisi*.
- EVERT, Alan W. (1999), “Outdoor Recreation and Natural Resource Management: An Uneasy Alliance”, *Parks & Recreation*, 34(7), 58-67.
- GARY, Gilbert (2001), “Yosemite Valley Plan”, *FDCH Congressional Testimony*.
- Gezi Dergisi (1998a), “Ranthhambore Milli Parkında Yaşayan Kaplanların Üçte İki Kaçak Avcılar Tarafından Öldürüldü”, <http://garildi.birnumara.com.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/gezix/9805/01/t/g06.html+milli+parklar>,
- Gezi Dergisi (1998b), “Yedigöller”, <http://garildi.birnumara.com.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/gezix/9810/01/t/g06.html+milli+parklar>.
- INSKEEP, Edward (1991), *Tourism Planning. An Integrated and Sustainable Development Approach*, Van Nostrand Reinhold, New York.
- KÜÇÜKTOPUZLU, Faik (1991), “Turistik Faaliyetlerin Turizm Alanındaki Ekolojik Yapıya Etkileri”, *Turizm Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı*, 246-254.
- National Parks (1995), “Yellowstone Values, Wildlife Defended”, 69(¾), 10-11.

- O'CONNEL, Kim A.(1995), "Regional Report", *National Parks*, 69(9/10), 16-17.
- O'CONNEL, Kim A.(1999), "Ten Parks in Peril", *National Parks*, 73(5/6), 24-25.
- OLALI, Hasan ve Alp TIMUR (1988), *Turizm Ekonomisi*, Ofis Ticaret Matbaacılık Sti. İzmir.
- PANIZZON, Debra and Andrew BOULTON (2000), "Biodiversity in Australia: What, Where and for How Long?", *Australian Science Teachers Journal*, 46(4), 17-26.
- REYNOLDS, Georgia and Martin J. ELSON (1996), "The Sustainable Use of Sensitive Countryside Sites for Sport and Active Recreation", *Journal of Environmental Planning & Management*, 39(4), 563-576.
- RYAN, Chris (1991), *Recreational Tourism. A Social Science Perspective*, Routledge, London.
- SATCHELL, Michael (1996), "Save the Elephants: Start Shooting Them", *U.S. News & World Report*, 121(21), 51-53.
- SIEDEMAN, David and Nancy HARBERT (1994), "Going Wild", *Times*, 144(4), 26-28.
- TRAINER, F.E. (1997), "The Global Sustainability Crisis: The Implications for Community", *International Journal of Science Economics*, 24(11), 1219-1240.
- USAL, Alparslan (1998), "Turizmde Rekreasyon ve Çevre İlişkileri", Yayınlanmamış Doktora Ders Notları, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İzmir.
- USTA, Öcal (2001), *Genel Turizm*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- WANG, Chih-Yung and Paul S. MIKO. (1997), "Environmental Impact of Tourism on U.S. National Parks", *Journal of Travel Research*, 35(4), 31-36.
- WTO/UNEP (1992), Guidelines: Development of National Parks and Protected Areas for Tourism, WTO/UNEP Technical Report Series No:13, 1992'den Thorsel, 1984.

Turizm Rekreasyon ve Çevre

ZIKMUND, William G. (1994), *Business Research Methods*, Fourth Edition, The Dryden Press, Texas.

ZUMBO, Jim (1998), "Crossing the Line", *Outdoor Life*, 201(2), 62-64.